

OPENING HERINNERINGSPAD

Dit boekje is samengesteld ter gelegenheid van de officiële opening van het herinneringspad op de oude boordwapenbaan van de voormalige vliegbasis Twenthe.

HERINNERINGSPAD

VAN SCHIETBAAN TOT HERINNERINGSPAD

Het gebied rond de voormalige vliegbasis Twenthe kent een bewogen historie. Het eerste vliegveld is in 1931 aangelegd. Daarna volgde de Duitse bezetting: toen is de Fliegerhorst aangelegd, een Duits vliegveld van wel 1500 hectare waarvoor vele boeren moesten wijken. Na de oorlog is het vliegveld verkleind en door het ministerie van Defensie in gebruik genomen. In de jaren zestig was er weer sprake van burgerluchtvaart.

Sinds 10 april 2016 is 130 hectare van de voormalige Defensiebasis publiek toegankelijk als nieuw natuur- en recreatiegebied. Op het belevingspad nemen oude militaire objecten als stille getuigen van de geschiedenis de

bezoeker mee op een reis door de tijd. In het noordelijk deel, aan de Grefteberghoekweg liggen de oude schietbanen. Een daarvan is de boordwapenbaan. Op deze schietbaan werden vroeger vliegtuigen opgesteld om de boordwapens in te stellen.

Op deze boordwapenbaan is in juli 2017 het Herinneringspad gerealiseerd. Het pad bestaat uit één informatieblok met toelichting over de plek zelf en drie blokken met verhalen over de WO II tijd. Daar zijn ook persoonlijke en aangrijpende verhalen bij. Die zijn geschreven door, of er is input gegeven door, slachtoffers van die oorlog zelf.

BOORDWAPENBAAN

Op deze voormalige schietbaan werden boordwapens van vliegtuigen ingesteld. Het is nu een herinneringspad. Hier lees je verhalen over dit vliegveld ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Over de aanleg van de Fliiegerhorst, de Duitse bezetting en de soms pijnlijke verhalen over deze plek en dit gebied. De grote zandhouder aan het einde van de baan stamt uit 1941. Dit is de kogelvanger.

Vanaf een vaste opstelplaats schoot men tussen de aarden wallen richting kogelvanger. Dit is de enig overgebleven schietbaan in zijn soort in Nederland.

TARGET

In de kogelvanger is een hekwerk gemaakt met een reliëf. Het lijkt nog na te trillen van het geschut dat hier destijds met groot geweld werd afgevuurd. Vandaar de naam Target. Dat betekent doelwit. In de verharding vlak voor de kogelvanger vind je een silhouet van een NF-5 jachtvliegtuig. Dit geeft de plek aan waar het vliegtuig werd opgesteld bij het schieten. Op het dak van de kogelvanger kijk je uit over de Lonnekerberg en het beekdal. Via een 'kijk-koker' kijk je weer terug over deze boordwapenbaan met in de verte het testgebouw voor straalvliegtuigen.

MILITAIR LANDSCHAP

Tijdens de Duitse bezetting werd het eerste vliegveld uit 1931 vergroot tot wel 1500 hectare. Deze Fliiegerhorst moest snel worden gebouwd en mocht niet opvallen voor geallieerde vliegers. Dit werd gedaan door de gebouwen op te nemen in de aanwezige structuren in het landschap. Door de jachtvliegtuigen te verstoppen tussen aarden wallen in het bos van omliggende landgoederen. Door de architectuur aan te passen aan lokale bouwtradities. De gebouwencomplexen moesten lijken op een boerenenclave. De Duitse bezetter was met de architectuur niet zo precies. De brandweerkazerne langs 'De Strip' lijkt op een Friese stolpboerderij en op het Zuidkamp zie je trapgeveltjes.

INZET BOUWVAKKERS EN BOUWMATERIAAL

In een enorm tempo werd het vliegveld vanaf 1940 gebouwd. Vrijwel de hele bouwcapaciteit van bouwbedrijven uit Oost-Nederland werd hiervoor ingezet. Waren er in 1940 1500 bouwvakkers aan het werk, na twee jaar waren dat er ruim 10.000. Elders in Twente kon daarom niet worden gebouwd. De treinaansluiting Enschede – Oldenzaal werd nieuw leven ingeblazen om vervoer van bouwmaterialen en personeel mogelijk te maken. In 1943 werd de Fliiegerhorst drastisch uitgebreid. Hof Espelo, 't Holthuis en Het Oosterveld werden bij het vliegveld betrokken.

10.000 BOUWVAKKERS

SCHIETBAAN

Fliiegerhorst Twente maakte deel uit van de eerste verdedigingslinie uit de geschiedenis. Een Fliiegerhorst van de zwaarste categorie zoals Twente, moest een schietbaan hebben. Er werden er twee aangelegd. Eén voor militairen om hun vaardigheid in schieten met handwapens op peil te houden. Eén om de boordwapens van jachtvliegtuigen in te schieten. De Duitsers maakten vooral gebruik van de Messerschmitt Bf 110. Om ruimte te maken voor de schietbaan werden diverse boerderijen onteigend. De Koninklijke Luchtmacht bleef de boordwapenbaan na de oorlog gebruiken. Tijdens de Oorlog werden hier drie verzetsstrijders gefusilleerd.

FAMILIE REUVER

De familie Reuver moest in oktober 1942 halsoverkop vertrekken uit hun familieboerderij. Daar woonde ze al zeven generaties. Ze waren eigenaar van gebouw en gronden. De familie met 10 kinderen en 12 koeien vertrok naar een bouwval in Rossum. Daar was te weinig grond om de noodzakelijke voeding voor mens en dier te kunnen verbouwen. In 1948 konden ze terugkeren naar hun oorspronkelijke plek. Omdat ze al meerdere generaties eigenaar waren, hadden ze het recht de boerderij op dezelfde plek te herbouwen. Aan bouw materiaal was gebrek. Er werden stenen uit de Duitse taxibanen gebruikt.

ZE MOESTEN DWANGARBEID VERRICHTEN

BOERDERIJ FAMILIE STROOTMAN

Er moest ruimte komen voor de schietbaan en om pottenkijkers te weren. Daarom werden de families Strootman, Kroezen en Smellink eind 1942 gesommeerd hun boerderijen te verlaten. De boerderij van Strootman bleef staan. De andere twee werden afgebroken. Naast de schietbaan is een klein esje en een gekanteld dak van een schuur van Strootman zichtbaar. In de boerderij werden zo'n 40 Russische krijgsgevangenen ondergebracht. Ze moesten dwangarbeid verrichten en meewerken aan uitbreiding van de Fliiegerhorst. Stobben rooien, sloten graven, bommen opruimen en werken op de Landwirtschaft.

VERDREVEN GEZINNEN EN BEDRIJVEN

De landhonger van de bezetter was enorm. Landerijen met boerderijen werden zonder plichtplegingen gevorderd. Families moesten vaak binnen enkele weken vertrekken. 93 gezinnen werden verdreven; 22 woonhuizen en 71 boerderijen. 38 boerderijen en 4 woonhuizen werden afgebroken. Schade werd nauwelijks vergoed. Andere bewoners die mochten blijven, konden worden gedwongen grond af te staan. Of inkwartiering van Duitsers te accepteren. Of diensten te leveren, bijvoorbeeld door verplicht toezicht te houden op de militaire installaties in het gebied.

DE STEEN VERBEELDT DE WEDEROPBOUW

WEDEROPBOUWBOERDERIJEN

De boer kreeg 75% vergoed van het Rijk als hij een wederopbouwboerderij bouwde. In de gevel van het woonhuis werd boven de voordeur een speciale steen gemetseld. Daarop staat een leeuw, zonder zwaard of kroon, herrijzend uit de vlammen. De steen verbeeldt de wederopbouw. Hervatting van de landbouw verliep traag. Veel boeren kregen de grond laat terug of helemaal niet. Veel wegen waren na 1945 afgesloten waardoor de boeren niet bij hun gronden konden komen. Pas in 1952 werd Defensie door de rechter gedwongen de boeren schadeloos te stellen.

BEWONERS ALS BEWAKERS

Tegenover gezinnen die niet hoefden te vertrekken, hanteerde de bezetter een chantagetactiek. Ze moesten tekenen dat ze permanent toezicht hielden op het militaire gebied. Mocht door sabotage schade worden toegebracht aan militaire installaties, dan werden de bewoners als bewakers aansprakelijk gesteld. Bewoners werden gedwongen toezicht te houden om te voorkomen dat telefoonkabels en kabels van de Wehrmacht werden doorgesneden. Deze bewaking was onderdeel van de verplichte dienstverlening aan de bezetter.

GEHEIME ZENDER

In Twente waren meerdere geheime zenders actief. Dit inlichtingenwerk zorgde dat de geallieerden goed geïnformeerd waren over de situatie in bezet gebied. Veel berichten kwamen aan in Engeland maar moesten worden geverifieerd. Als geheime zenders 'in de lucht waren' konden ze worden uitgepeild en opgespoord. Zo wilde het verzet weten hoeveel militairen op de Fliogerhorst waren gelegerd. Dit bleef lang geheim. Totdat de commandant een plaatselijke bakker vroeg voor iedere militair een gebakje te bakken vanwege de verjaardag van Adolf Hitler. Toen was het duidelijk.

ONDERDUIKEN

In september 1941 werden 105 jonge joodse mannen in Enschede opgepakt en afgevoerd naar Mauthausen. Het was een represaille voor het doorsnijden van kabels door het verzet. De bezetter toonde haar ware gezicht. Met hulp van dominee Overduin konden veel joodse inwoners onderduiken. Een jonge joodse jongen zat zelfs begin 1943 ondergedoken op de Fliiegerhorst aan de Vargershuizenweg, tussen kamp Overmaat en het Südlager. Daar werd door de Duitse bezetter druk gebouwd. Dankzij het vernuft van Overduin en de zijnen wisten relatief veel joodse Enschedeërs de oorlog te overleven.

REDDEN GEALLIEERDE PILOTEN

Het ondergrondse verzet zette zich onder meer in voor het redden van geallieerde piloten die boven Twente waren neergeschoten. Zo werd in het bos van het landgoed De Snippert van de familie Blijdenstein een kelder gebouwd. Daar vonden gestrande geallieerde piloten een schuilplaats. Zo bleven ze uit handen van de Duitse bezetter. De ondergrondse probeerde de piloten van hieruit weer naar Engeland te brengen.

LUCHTOORLOG

Regelmatig vonden luchtgevechten plaats tussen Messerschmitts

en jachtvliegtuigen die geallieerde bommenwerpers begeleidden. Deze luchtoorlog bracht grote risico's voor de omwonenden van de Fliiegerhorst met zich mee. Er zijn ruim 120 gerichte luchtaanvallen op het veld geweest. Op 10 oktober 1943 lieten geallieerde bommenwerpers per vergissing hun brand- en brisantbommen boven Enschede vallen. Op zondag 14 januari 1945 werden door geallieerden 11 Duitse jachtvliegtuigen neergeschoten. Eind maart 1945 probeerden de geallieerden het veld uit te schakelen door een zwaar bombardement.

DE JUF LAS VOOR UIT HERMANS EIGEN BOEK

“De juf las voor uit Hermans eigen boek. Sprookjes van Grimm. Ze zei: ‘k Heb een verzoek, Herman: als jij vandaag dit boek hier laat, lezen we maandag hoe het verder gaat.’ De maandag was de school een hol karkas, omdat het maandag 11 oktober was.”

Willem Wilmink

Zondag 10 oktober 1943 begon als een prachtige herfstdag maar werd een zwarte dag voor Enschede. Geallieerde bommenwerpers lieten per abuis hun bommen boven de stad vallen. Ruim 150 inwoners werden gedood. Er vielen 400 gewonden. De materiële schade was groot. Tientallen woningen werden verwoest.

SPERRGEBIET

Het voormalige vliegveld werd door de Duitse bezetter in beslag genomen en tot verboden terrein verklaard.

DIEFSTAL

Tijdens de oorlog en na de bevrijding werd er veel gestolen op het vliegveldterrein. Als diefstal tenminste het goede woord is. De Duitse bezetter nam immers veel terrein en bouw materiaal in bezit. Na de oorlog gebruikten gedupeerde omwonenden materiaal van bunkers en taxibanen om hun boerderij en schuren weer op te bouwen. Het Britse commando beklagde zich erover. Banden van vliegtuigen, benzine en bouw materiaal werden ook na de bevrijding door omwonenden meegenomen. Tijdens de oorlog was de dief een held. Na de oorlog bestond er veel minder begrip voor de diefstallen.

Een verdwenen vader

De dag dat ik twee jaar werd
Die dag was het de eerste mei
Die dag blijft mij mijn hele leven bij
Ik begreep dat hij er voor mij was
Maar niet veel later miste ik hem pas
De tiran zoals de Duitser werd genoemd
Doodde hem en dat heb ik mijn leven lang gevoeld
Hoe onrechtvaardig dat hij moest vallen
Anderen zullen zeggen: 'voor ons allen!'
Ik was pas twee, maar zat er mijn hele leven mee
Hij diende als voorbeeld en werd gedood
Om een staking te breken omdat een Duitser het gebod
Velen moesten met hem gaan
Alleen mijn vader kende ik bij naam
Nooit werd van hem iets teruggevonden
En ik bleef zitten met grote open wonden
Nooit zal ik dit verlies kunnen verwerken
De meesten zullen het niet aan mij merken
Ooit hoop ik dat er iets van hem wordt teruggevonden
Dan pas helen bij mij al die wonden
Met het kleinste stukje dat men van hem vindt
Pas dan zal ik zo blij zijn als een kind.

Guus Rook – van Oene

Dit gedicht is gemaakt door de dochter van een verdwenen vader, Johannes van Oene. Hij werd opgehaald op de verjaardag van zijn jongste dochter Guus, zij werd toen 2 jaar.

RUIM 1200 ENSCHEDEËRS VERLOREN HUN LEVEN

SLACHTOFFERS

Ruim 1200 Enschedeërs verloren hun leven als gevolg van de oorlog. Er werden ruim 700 Enschedeërs opgepakt, gedeporteerd en vermoord in concentratie en vernietigings kampen. Omdat ze joods waren (ruim 600 personen), in het verzet zaten, Roma waren of homoseksueel. Daarnaast verloren ruim 350 Enschedeërs hun leven als gevolg van bombardementen op Enschede. Geallieerde bommenwerpers lieten meerdere keren per abuis hun bommenvracht vallen boven de stad. Er werden rond de 40 inwoners in de stad gefusilleerd.

EXECUTIES

Op verschillende plaatsen op de Vliegerhorst werden, voor zover bekend, 17 mensen gefusilleerd. Er werden 2 Russen, 7 joden en 8 verzetsmensen omgebracht en begraven. De Duitse bezetter maakte van het enorme terrein gebruik om leden van het verzet te vermoorden en hun begraafplaats te verbergen. Onder de slachtoffers waren de verzetsmensen Gerrit Hulsbeek, Jan Hulsbeek en Hessel Zwarts. Zij werden op 19 oktober 1944 op de schietbaan doodgeschoten. Aan de noordkant van het vliegveld werden 11 mensen in bomtrechters doodgeschoten. Deze werden dichtgegooid om alle sporen uit te wissen.

EEN NIEUWE START

Enschede was op 1 april 1945 bevrijd. Direct daarna arriveerden de kwartiermakers. Het vliegveld werd na de oorlog in snel treinvaart hersteld en in gebruik genomen. Veel bouwwerken en materialen uit de periode van de bezetting bleven ongemoeid. De drie klinkerbanen werden gebruikt voor het starten en landen. Als het donker werd, werden deze banen verlicht met olielampjes. Er werden o.a. Spitfires gestationeerd. Op 1 november 1945 werd het commando door de Royal Airforce (RAF) overgedragen aan de Nederlandse defensie. Vliegbasis Twenthe was zo'n 500 hectare groot.

OUDE
VIJANDEN
WERDEN
PARTNERS

KOUDE OORLOG

Nog geen 10 jaar na de Tweede Wereldoorlog ontbrandde de Koude Oorlog. De Noord Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) werd in 1949 opgericht. De Bondsrepubliek Duitsland werd in 1955 lid. Oude vijanden werden partners en kochten gezamenlijk vliegtuigen in. Twenthe werd de eerste straaljagerbasis van de Nederlandse luchtmacht. De shelters werden in 1974 gebouwd. Deze dikke betonnen constructies moesten de straaljagers beschermen tegen luchtaanvallen. In 1981 werd een nieuwe 'hoed' op de verkeerstoren geplaatst.

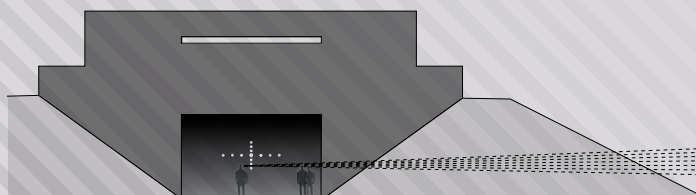
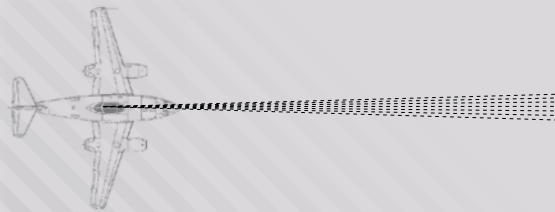
TARGET

BOORDWAPENBAAN EN KOGELVANGER

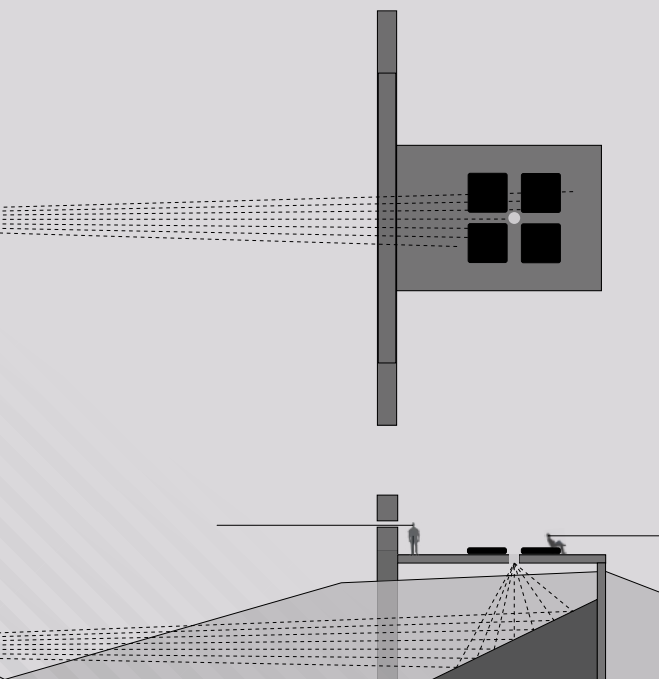
De kaarsrechte taxibaan voor de vliegtuigen ligt als een monumentale as in het bosgebied en verbindt het voormalige testgebouw (de Doppler) met de kogelvanger. De kogelvanger is een monumentaal gebouw waar de vliegtuigen hun boordwapens instelden. Een nieuw hekwerk zorgt ervoor dat de binnenruimte niet toegankelijk is voor het publiek. Het herinnert aan het geschut dat hier destijds werd afgevuurd. De locatie waar het vliegtuig werd opgesteld

is de verharding van de taxibaan zichtbaar gemaakt. Staand op dit punt ziet u een bijzonder 'focuspunt' als een stippenpatroon oplichten in de donkere binnenruimte van de kogelvanger. Op het dak van het gebouw is een stilte- en herdenkingsplek gemaakt met een prachtig uitzicht over de varena in het bos, de Lonnekerberg en het beekdal.

Target is een onderdeel van het kunstproject 'Stille Getuigen, Harde Feiten' van kunstenaar Paul de Kort en Parklaan Landschapsarchitecten.

'STILLE GETUIGEN, HARDE FEITEN'

www.vliegbasistwenthe.info